

Teatripäeva läkitus 2018, Euroopa

Simon McBurney (Ühendkuningriik)
Näitleja, lavastaja, Théâtre de Complicité asutajaliige

Põhja-Liibüas, Kürenaika rannikust poole miili kaugusel on avar varjuline kaljukoobas. 80 meetrit lai ja 20 meetrit kõrge. Kohalikus dialektis on selle nimi Hauh Fteah. 1951. aastal radioaktiive süsiniku meetodil tehtud analüüs näitas, et seal on olnud vähemasti 100 000 aasta pikkune püsiv inimasustus. Väljakaevatud esemete hulgas oli luust flööt, mille vanus määrati kuhugi 40 000 ja 70 000 aasta vahele jäävasse aega. Kui ma sellest poisikesena kuulsin, küsisin oma isalt:

„Kas neil oli muusika?“

Isa naeratas mulle vastu:

„Nagu kõigil inimkogukondadel.“

Minu isa oli eelajaloolane, kes esimesena teostas väljakaevamisi Kürenaikal Hauh Fteah's.

Mul on suur au ja rõõm olla tänavuse teatripäeva Euroopa-läkituse kirjutaja.

1963. aastal, kui maailma kohal lasus tõsine tuumasõja oht, ütles minu eelkäija, suur Arthur Miller: „Ajal, mil diplomaatia ja poliitika käed on nii kohutavalt lühikesed ja jõuetud, peab kunsti habras, aga mõnikord kaugeleulatuv puudutus kandma inimühiskonna kooshoidmise koormat.“

Sõna 'draama' tuleneb kreekakeelsest sõnast 'dran', mis tähendab 'tegema'... ja sõna 'teater' pärineb kreeka sõnast 'theatron', mille sõnasõnaline tähendus on 'nägemise paik'. Paik, kus me mitte üksnes ei vaata, vaid näeme, saame, mõistame. 2400 aastat tagasi kavandas Polykleitos Noorem suure Epidauruse teatri. Selle 14 000 inimest mahutava vabaõhupaiga akustika on imestusväärne. Keset lava tiku põlema kraapsamise heli kostab iga 14 000 istekohani. Ja nagu kreeka teatritele tavapärane, nägi publik näitlejaid vaadates ka taamal paistvat maastikku. Nii mitte üksnes ei sulandanud teater ja loodus ühe hetkega tervikuks, vaid ühendusid ka kõik ajastud. Kui näidend manas esile minevikumüüte käesolevas ajahetkes, võis publik vaadata lava tagant terenduvat maastikku ja näha oma lõplikku tulevikku. Loodust.

Üks Shakespeare'i Globe'i taasehitamisega kaasnenud märkimisväärseid teadasaamisi on samuti seotud sellega, mida me näeme. See teadasaamine on seotud valgusega. Nii Globe'i lava kui saal on mõlemad võrdselt valgustatud. Esinejad ja publik võivad üksteist näha. Kogu aeg. Kuhu iganes vaatad, seal on inimesed. Ja sellest tuleneb oluline järeldus – meile tuletatakse meelde, et Hamleti või Macbethi suured monoloogid ei olnud ainult iseendaga peetud mõtisklused, vaid avalikud arutelud.

Me elame ajas, kus on raske selgesti näha. Meid ümbritseb rohkem väljamõeldisi kui ühelgi

teisel ajaloo või eelajaloo etapil. Iga „fakti“ võib vaidlustada, iga anekdoot nõuab endale meie tähelepanu, pretendeerides „tõe“le“. Üks väljamõeldis kummitab meid eriti järjekindlalt. See, mis üritab meid lahutada. Tõest. Ja teisest inimesest. Et me olevat eraldi. Inimesed inimestest. Naised meestest. Inimolendid loodusest.

Aga nii nagu me elame jaotuste ja killustatuse ajastul, elame me ka piiritu rände ajastul. Inimesed on liikvel rohkem kui ühelgi teisel varasemal ajastul, pidevalt põgenedes, käies, ujudes, kui vaja, asudes ümber. Üle kogu maailma. Ja see on alles algus. Vastus, nagu me teame, on piiride sulgemine. Müüride ehitamine. Ukse taha jätmine. Eraldamine. Me elame türannikus maailmakorras, mille rahaühik on ükskõiksus ja mille salakaubaks on lootus. See türannia ei kontrolli mitte üksnes aega, vaid ka ruumi. Aeg, milles me elame, väldib meelega olevikku. Ta keskendub äsja olnule ja lähitulevikule. Olevikku mul pole. Ma ostan selle.

Kui ma selle nüüd ostan olen, pean ostma järgmise... asja. Sügavam minevik on hävitatud. Tulevikul pole seetõttu väge.

Paljud ütlevad, et teater ei muuda ega saa midagi muuta. Aga teater ei kao. Sest teater on paik, mul on kiusatus öelda – varjupaik. Kuhu inimesed kogunevad ja moodustavad umeruttu ühtse koosluse. Nagu me seda alati oleme teinud. Kõik teatrid on kogukonnamõõtu – 50st kuni 14 000 hingeni. Nomaadide karavanist ühe kolmandikuni antiikse Ateena elanikkonnast.

Ja kuna teater eksisteerib ainult olevikus, siis esitab ta ka väljakutse sellele hävitavale vaatele ajale. Teatri aine on alati oleviku ajahetk. Selle tähendused luuakse esinejate ja publiku vahelise ühise teotsemise tulemusena. Mitte üksnes siin, vaid ka praegu. Kui näitleja ei tegutse, ei saa publik uskuda. Ilma publiku usuta ei ole etendus täielik. Me naerame samal hetkel. Me oleme liigutatud. Me ahmime õhku või oleme rabatud ega saa sõnagi suust. Ja tänu draamakunstile avastame sel hetkel kõige sügavama tõe: seda piiri, mida me pidasime kõige suuremaks eristajaks inimese ja inimese vahel, meie individuaalset eraldusjoont, ei anna tõmmata. See piirjoon on piiritu. Piirid meie vahel põimuvad. See on see, mida me jagame.

Ja nad ei saa meid peatada. Me ilmume igal õhtul uuesti kohale. Näitlejad ja publik kogunevad igal õhtul taas ja sedasama näidendit mängitakse uuesti. Sest nagu on öelnud kirjanik John Berger: „Teatri sügavas olemuses on aistitav rituaalne kordus.“ Teater on alati olnud saladuskatteid kergitav kunstivorm ja kuna ta rebib meie maailmalt maskid, on ta selline, nagu on maailm, milles me elame. Kus iganes on näitlejaid ja publikut, esitatakse seal lugusid, mida ei saaks rääkida kusagil mujal. Olgu selleks ooperimajad või meie suurte linnade teatrid või põgenikelaagrid Põhja-Liibüas ja üle kogu maailma. Need korduvad etendused köidavad meid alatiseks kokku.

Ja kui me oleksime Epidauruses, võiksimme vaadata üles ja näha, kuidas me jagame seda kõike laiema maastikupildiga. Me oleme ja jääme alati looduse osaks ega saa selle eest põgeneda, nagu me ei saa põgeneda sellelt planeedilt. Kui me oleksime Globe’is, võiksimme näha, kuidas näiliselt isiklikke küsimusi esitatakse meile kõigile. Ja kui me hoiaksime käes 40 000 aasta vanust Kürenaika flööt, mõistaksime, et minevik ja olevik on lahutatamatud ning inimkogukonna ahelat ei saa türannid ega demagoogid lõhkuda.

Tõlkinud Anu Lamp
Eesti Teatriliit